
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ W BYDGOSZCZY
Studia Przyrodnicze 1990 z.7

ALEKSANDER KORNAK
WSP w Bydgoszczy

INSTRUMENTY REGULOWANIA OBCIĄŻENIA REGIONÓW WYPOCZYNKOWYCH
RUCHEM TURYSTYCZNYM

Wstęp

W końcu XX wieku turystyka wydawała się najsilniejszą dziedziną międzynarodowej wymiany handlowej oraz dziedziną wewnątrz-krajowej i masowej konsumpcji ludności. Ostatnie dziesięciolecie rozwiało nadzieje na wielkie efekty ekonomiczne polskiej turystyki. Wzrastało naruszenie naturalnego środowiska turystycznego, zahamowane zostały inwestycje w turystyce. Kryzys, dekoniunktura i recesje gospodarcze pojawiły się w czasie rozbudzonych potrzeb turystycznych o charakterze przeciętnym i ekskluzywnym - wyalienowanym. W związku ze spadkiem realnych dochodów ludności coraz częściej oferuje się na rynku tańsze i powszechniejsze rodzaje turystyki oraz ogranicza się jej ekskluzywne formy. Doskonalenia wymaga również gospodarka przestrzenna, która musi być regulowana odpowiednio ukształtowanymi parametrami ekonomicznymi i pozaekonomicznymi.

Nowe tendencje w turystyce

Turystyka jako zjawisko masowe najczęściej pozostaje w zainteresowaniu władz województw i miejscowości turystycznych, które poza decyzjami budżetowymi i sfery regulacyjnej nie dysponują w tym względzie parametrami¹ ekonomicznymi. W związku z tym również instrumentarium² przedsiębiorstw i instytucji usytuowanych regionalnie i lokalnie jest bardzo ubogie.

Na podstawie badań zespołu nauczycieli akademickich Katedry Ekonomiki i Organizacji Turystyki w Jeleniej Górze oraz przeglądu innych wyników, można wysunąć ostrożnie wnioski do ustalenia całkowicie nowych, kierunkowych koncepcji rozwoju turystyki w

Polsce. Gospodarka musi być przygotowana na to, że w dotychczasowych formach turystyka nie będzie się rozwijała. Nadzieje na wielkie efekty ekonomiczne nie spełniają się, odbudowa znaczenia polskiej turystyki zagranicznej sięgnie XXI wieku, poszukiwane będą tańsze powszechne formy urlopów, wakacji³. Dotychczas z turystyką wiążą się takie negatywne zjawiska jak:

- niszczenie naturalnego środowiska i krajobrazów,
- niedoceniające ochrony kultury i warunków bytowych ludności regionów turystycznych,
- naruszanie stanów zdrowotności i bezpieczeństwa,
- pomijanie w ocenach kosztów i korzyści o charakterze społecznym,
- ciągły spadek jakości, standardów, gościnności, kultury obsługi⁴.

W XX wieku stopniowo narastały u ludności Europy tendencje do przesunięcia zainteresowań na czas wolny, życie rodzinne i prywatne. Następowwała nowa regulacja czasu pracy, wzrastały rozmiary czasu wolnego, poziom życia - przerywane straszliwymi zniszczeniami wojennymi. Wzrastała ilościowo produkcja i świadczenia usług służące zaspokojeniu potrzeb w czasie wolnym od nauki i pracy. Rodziły się nowe powszechne motywacje dla sportu, rekreacji, turystyki, kultury, rozrywek, podróży itp. Ukształtowały się różne kategorie potrzeb wolnego czasu w postaci segmentów podmiotowych zainteresowanych w turystyce:

- ciszą i spokojem, krajobrazem, medytacjami religijnymi,
- poznaniem kultury, historii, obyczajów i zwyczajów,
- dobrą kuchnią i rozrywkami,
- wypoczynkiem z dziećmi i rodziną, u rodziny,
- sportem i rekreacją,
- poprawą zdrowia i stanu psychicznego,
- romantyką, towarzystwem, odmienną płcią,
- zakupami towarów, gospodarką, handlem, nauką.

Wyrazem już wysoko wyeksponowanych i szczególnych potrzeb dla osób wyselekcjonowanych towarzysko, materialnie, kultural-

nie, a nawet klasowo są ośrodki wypoczynku oraz ekskluzywne np, włoski turystyczne kluby Mediterranee dostępne wyłącznie dla grup, warstw, wybranych zawodów. Mają one najczęściej prywatne, własne, oddzielne i ogólnie niedostępne urządzenia sportowe, rekreacyjne, rozrywkowe, socjalne. Postęp XX wieku doprowadził do ogromnej stratyfikacji w turystyce, od ekskluzywnych i bardzo drogiej obiektów form wypoczynku bogatych i społecznie wyalienowanych, do bezrobocia ludzi głodujących, żyjących na granicy nędzy, realizujących tylko podstawowe potrzeby, nie mających warunków do korzystania z komercyjnych, a nawet socjalnych form turystyki.

Polityka turystyczna krajów, regionów i miejscowości ujawnia się w wielu formach działania społeczno-gospodarczego, w kształtowaniu odpowiednich instrumentów postępowania, w przewidywaniu i usuwaniu występujących sprzeczności:

- w komunikacyjnym udostępnianiu dóbr natury,
- w tworzeniu infrastruktury technicznej, społecznej i turystycznej,
- w wyznaczaniu granic udostępniania obszarów wypoczynkowych, lasów, wód oraz rejonów ciszy, aktywności rozrywkowo-sportowej i uzdrowiskowej,
- w przestrzennym regulowaniu obszarów zabudowy turystycznej, obiektów gospodarczych i prywatnych domów rekreacyjnych,
- przygotowaniu kadr zawodowo-czynnych w turystyce,
- wspieraniu działalności społecznej i gospodarczej w turystyce.

Na obrzeżach tego rodzaju ukierunkowanej działalności ujawniają się tendencje do naruszania przyjętych zasad urbanizacji obszarów zabudowy, ochrony krajobrazów, wód, lasów. Rodzą się one u bogatych inwestorów zmierzających do lokowania swoich kapitałów na najbardziej intratnych polach, mających najwyższą rentę turystyczną nawet ze szkodą dla natury i społeczeństwa. Krajobrazy, wody, lasy stają się obiektami przetargów, a ich właściwości lokalne i regionalne są przedmiotem konsumpcji wolnego czasu, w różnych układach strefowych i klasowych. Są bardzo upragnionymi składnikami kultury wypoczynku i coraz intensywniej są eksponowane. W związku z tym występują częste naruszenia środowiska naturalnego, które nauka ciągle reaguje.

Narastająca krytyka gospodarki obszarami wolnymi i naturalnymi zrodziła ruch społeczny ekologów i ostre wystąpienia przeciwko istniejącym skrzywieniom. W związku z tym pojawiają się w turystyce tendencje zmiany trendów do zwykłej - powszechnej turystyki, łagodnej turystyki, turystyki na wsi. Budzą tę nadzieję zahamowania trendów ekskluzywnego rozwoju, najczęściej w Polsce naruszającego naturalnego środowiska "pożerającego" krajobrazy, naruszającego regionalne walory turystyczne. Powinno narastać także dążenie do pełnego udostępniania zamkniętych i ekskluzywnie eksploatowanych obszarów, likwidowania elitarnych form konsumpcji turystycznej na rzecz powszechności społecznej. Tego rodzaju kierunki funkcji przestrzennych i tworzenie socjalistycznej równowagi klasowej w turystyce i wypoczynku zbliżyć się musi z udoskonaleniem sieci obsługi i usług, decentralizacją produkcji i usług, ochroną środowiska, udoskonaleniem gospodarki przestrzennej w regionalnych i podstawowych jednostkach administracyjnych.

Można dociekać z czego wynikają dążenia do okresowego oderwania się od przerostów cywilizacyjnych, tłoku, hałasów, napięć⁵. Jakkolwiek już na niektórych obszarach Europy są one nie do zrealizowania, bowiem przerosty cywilizacyjne/ betonowe osiedla turystyczne, nadmorskie, hałaśliwe plaże/ opanowały turystykę, wydaje się, iż dążenia te wynikają ze świadomości, że jeżeli raz zniekształci się naturalne środowisko turystyczne, nie będzie już powrotu i nie będzie żadnej jego kompensacji. Dlatego gospodarka turystyczna musi uwzględniać koszty ochrony środowiska.

W turystyce troska o obszary wypoczynkowe nie jest ani ukształtowana, ani nie są przygotowane skuteczne formy działania i przeciwdziałania. Można stwierdzić, że komercjalizacja, eksploatacja, udostępnianie dóbr wolnych i naturalnych zepchnęły na dalszy plan ochronę i kształtowanie środowiska turystycznego oraz zachowanie jego pierwotnych cech i wyglądu. Wszelkie próby diagnoz powinny ukazywać to, co się może w naturze stać w przyszłości, jeżeli obecnie jeszcze nic groźnego nie spostrzegamy.

Nadmierne wykorzystanie obszarów wypoczynkowych zauważa się szczególnie w miesiącach letnich, kiedy to różni przedsiębiorcy i

i pracownicy instytucji maksymalnie zagospodarowują wymienione obszary i eksploatują urządzenia socjalne. Z tym wiąże się m.in. obciążenie transportu. Przepelnione są wyciągi, plaże, szlaki, gastronomia, buduje się coraz szersze ulice, lokalizuje się nowe parkingi, niewytrzymuje technika komunalna, zwiększa się ilość wypadków, wydłużają się kolejki na przejściach granicznych, rośnie hałas, powietrze nasycy się spalinami /np. w centrum Złotych Piasków w Bułgarii/, zwiększa się stopień administracyjnej interwencji w gospodarce, w porządek publiczny. Powstaje tragikomiczna sytuacja, człowiek opuszczający "uciekający" na chwilę z cywilizacji przemysłowo-mieszkalnej, wkracza do aglomeracji turystyczno-wypoczynkowej. Człowiek-turysta w tej aglomeracji znajduje znowu w innej formie, to /hałas, zanieczyszczenia, kurz/ od czego na chwilę chciał się wyzwolić.

Dysponenci kapitałów "wietrzają" dobry business i możliwości wielkich zysków, lokują na atrakcyjnych obszarach nowe intratne hotele, wprowadzają solaria, plaże dla nudystów, ruletkę, kluby ekskluzywne, aby ściągnąć bogatych, uatrakcyjnić im pobyt, a u "średniaków" wzbudzić ciekawość i stworzyć możliwości zaglądania tam "przez dziurkę od klucza"⁶.

Administracja obszaru, miejscowe związki publiczno-prawne i gospodarcze zmierzają też do niwelowania naruszeń środowiska budując nowe i wzbogacając urządzenia rekreacyjno-sportowe, rozrywkowe, komunalne i komunikacyjne, handlowo-usługowe itp. Działalność ta, aczkolwiek pożyteczna, nie umniejsza trendów przeciążania obszarów, lecz nawet po części sprzyja skuteczniejszej reklamie i kształtowaniu opinii publicznej. Informacyjne artykuły prasowe o nowych promach, hotelach, plażach, nowej kanalizacji, linii komunikacyjnej /np. w Świnoujściu/ upewniają turystów, że przemija to, co było bardzo uciążliwe dla nich, że warto znowu jechać do Świnoujścia. Po sezonie, zresztą bardzo krótkim, wszystko wraca do normy, zamyka się restauracje i sklepy, wyludniają się drogi i plaże, osiedla stają się puste. Czekają na następny tłok i kolejne zyski na środowisku naturalnym i klientach.

Narastają tendencje wprowadzania do turystyki największej ilości urządzeń technicznych. Możemy być w Polsce szczęśliwi, że warunki gospodarcze na to nie pozwalają. Każda grupa businessu

chce mieć w górach "obok siebie" swe wyciągi górskie, restauracje, przecinające lasy nowe trasy zjazdowe. Uruchamia się traki i piły, które korygują krajobrazy. Nowe dojazdy, tunele, lotniska, mosty "otwierają" pierwotne obszary dla turystów i włączają je w sferę wzmożonej eksploatacji, gwarantującej maksymalną rentę od zaangażowanego kapitału. Obszary budowlane zwiększają się szybko i niekontrolowanie, powstają nowoczesne miasta turystyczne tak ostro krytykowane przez J.Krippendorfa⁷. Rozwija się kierowana przez przedsiębiorczość erozja krajobrazów. Wolne obszary krajobrazowe są parcelowane i ekstremalnie w budownictwie wykorzystywane/ Zakopane, Bierutowice w latach 1972-1976/. Uprzednio wolny dostęp do nich /plaże nad morzem/ zamyka się. "Ciągoty" budowlane kierują się na najbardziej atrakcyjne działki. Wprowadza się:

- modernizowanie i mechanizowanie dotychczas naturalnych zjazdów, wspinaczek i tras wycieczkowych,
- zabudowę lub inne formy zagospodarowania zielonych dotychczas pas w miejscowościach turystycznych,
- wykorzystywanie szczególnie atrakcyjnych partii lasów dla lokalizacji inwestycji,
- poszukiwanie miejsc dla inwestycji nad ciekami wodnymi, jeziorami i to jak najbliżej brzegów,
- poszukiwanie miejsc lokalizacji w pobliżu istniejących urządzeń komunalnych, rekreacyjnych i uzdrowiskowych, w celu uniknięcia dodatkowych nakładów kapitałowych,
- zamianę dotychczas uprawnych i pasterskich obszarów na turystyczne,
- nowe urbanizacje techniki osiedlowej /wysokie obiekty, betonowe place, stosowanie najnowszych materiałów/ absolutnie nie konwenujące z krajobrazami i tradycjami regionalnymi.

J.Krippendorfer ocenia, że zetknięcie starej, tradycyjnej i wartościowej kultury turystycznie zagospodarowywanych obszarów ciągle kończyło się dla niej, za zachodzie Europy, tragicznie i przebiegało dramatycznie. Najczęściej w tym "zetknięciu się", polegającym na budowlanym i handlowym opanowaniu obszarów, nie integrowano nowych budowli z pierwotnym krajobrazem, otoczeniem i urbanistyczno-budowlanymi tradycjami. Kamienno-cementowo-asfaltowa i no-

woczesna zabudowa miast rozprzestrzeniła się na nowe siedliska turystyczne. "Zimnota i obcość" nowoczesnych miast wkroczyła do regionów turystycznych. Obszary wypoczynkowe, sąsiedztwa plaż zabudowane są wielkimi blokami, w których osobowość gościa-turysty gubi się, a tradycje miejscowej architektury znikają prawie całkowicie. Jeżeli gdzieś nawiązuje się do tradycji, to są to tylko pewne akcenty w postaci fantazyjnej restauracji /np. słupskiej- w wielu wydaniach powielanej w Polsce /, bliżej niekreślonej makiety na budynkach, latarni gazowych, ściennego malowidła maskującego obcą regionowi architekturę.

Przedstawiony stan nie jest regułą, istnieją obszary, gdzie tego rodzaju tendencje nie występują lub gdzie uległy zahamowaniu /Zakopane i Tatry/, gdzie ze względów gospodarczych /brak kapitałów/ nie mogą być realizowane, gdyby nawet znajdowały uznanie.

Wołanie o nowe łóżka jest ciągle w turystyce bardzo głośne, mimo że wiele z nich jest nieefektywnie eksploatowanych. Gdy tego rodzaju spirala chęci zacznie się kręcić, to albo jako przynosząca finansowe straty /Zakład Usług Socjalnych w Miłkowie/ zostanie przerwana, niosąc dodatkowe straty, albo do niej będziemy dopłacali wyrównując straty /Kozubnik Prąbka strata roczna 55 mln, na jedno łóżko 110 tys. zł w 1983 r.⁸/ albo zgodzimy się ze wszystkimi negatywnymi konsekwencjami /Świnoujście, Złote Piaski, liczne plaże we Włoszech/ przeciążenia naturalnego środowiska turystycznego. Narastanie niezliczonych naruszeń środowiska naturalnego i jego ubożenie przynosi buchalteryjne zyski, perspektywicznie jest nośnikiem nieobliczalnych strat wynikających ze spekulacji kapitałami, niehonorowaniem zasad wszechstronnego rachunku ekonomicznego⁹. W naruszeniach tego rodzaju zdaniem J.Krippendorfa "koła piekielne" zamyka się.

Obciążenia regionów ruchem turystycznym

Od czasu zaistnienia zjawiska masowej turystyki¹⁰ ujawniają się jej skutki uboczne. Jeżeli jakiś obszar staje się modny i osiągnie nadmierną frekwencję gości występuje wtedy szereg zagrożeń w dziedzinie:

- ochrony środowiska naturalnego,
- zaniedbanych, niesprawności urządzeń i służb komunalnych z uwagi na przeciążenie,

- jakości usług i kultury obsługi.

Regulacja obciążenia ma miejsce z reguły w ramach porządkowania przestrzeni i planowania przestrzennego, lokalnych planów zagospodarowania przestrzennego, regionalnych planów zagospodarowania turystycznego, planów obsługi rynkowej i socjalnej, które mogą również być składnikiem planów marketingowych. Tworzenie tego rodzaju planów częściowo przyczyniło się do zahamowania ciągle wzrastającego przeciążenia na obszarze Zakopanego /i Tatr/, Karpacza, Szklarskiej Poręby i wielu innych miejscowości. Działania ochraniające obszary turystyczne przed nadmiernym obciążeniem ruchem turystycznym podjęto w Polsce już w latach siedemdziesiątych, lecz były one mało skuteczne. Dopiero lata osiemdziesiąte przynoszą przełom w tej dziedzinie dlatego, że kryzys spowodował zahamowania inwestycji turystycznych. Są to działania nie zawsze skuteczne i dlatego konieczne jest ustalenie instrumentów, którymi można się posługiwać w regulacji obciążenia obszarów ruchem turystycznym. Parametry i instrumenty ochrony środowiska muszą być sprzężone w systemie gospodarki i świadczeń socjalnych /Rys. 1/.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ceny podróży zagranicznych bardzo wzrosły, stały się w Polsce cenami drenazowymi. Niekorzystne kursy walutowe, restrykcje oraz inne ograniczenia wyjazdów za granicę spowodowały prawie 10-krotny ich spadek w ciągu 1979 - 1985 roku. Zauważa się staliblizację wyjazdów na poziomie około 1 mln osób rocznie. Zmniejszenie zagranicznych wyjazdów spowodowało /choćby w części/ substytucję tych potrzeb na rynku wewnętrznym.

Sytuacja ta wpłynęła na koncentrację w szczytach sezonów, bowiem wyjazdy za granicę rozkładały się w ciągu roku, natomiast wypoczynek urlopowy i wakacyjny w kraju charakteryzuje się szczytem letnim i zimowym. Jeżeli będą stopniowo narastały pozytywne regulacje gospodarki i poziomu życia ludności w Polsce, należy przewidywać, że potrzeby turystyczne, a więc urlopowo-wakacyjne będą kształtowały się na coraz wyższym poziomie, jednak bez możliwości intensywniejszych wyjazdów na wypoczynek za granicę.

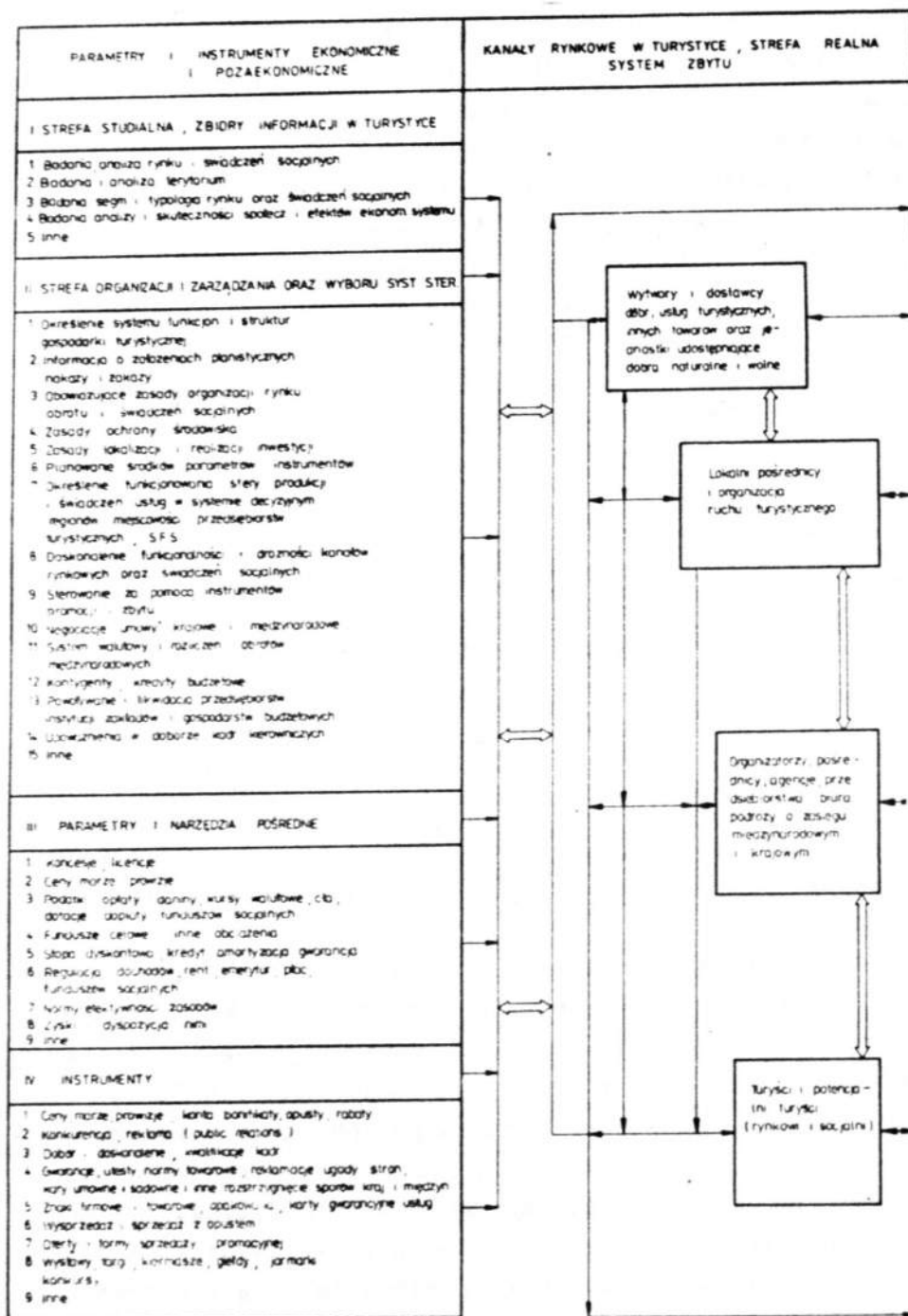
Wycofywanie się turystyczne z nadmiernie obciążonych obszarów musi wystąpić w formach uporządkowanych. Dotychczasowe doświad-

czenia Polski i innych krajów europejskich wskazują na to, że starano się zawsze dostosować urządzenia usług i obsługi oraz infrastrukturę regionów i miejscowości do potrzeb. Taka polityka jednak zawsze doprowadza do tego, że osiąga się granice bezpiecznego obciążenia, przekracza się je, nadal dostosowując tylko niektóre urządzenia do ciągle wzrastającego pobytu. Występują wtedy tzw. "wąskie gardła" i niszczenie naturalnych obszarów oraz znane braki w zaspokojeniu potrzeb przybywających do regionu turystów. Ciągłe nowe fale transferowego popytu koncentrują się w określonych regionach. Do tego dochodzą jeszcze inne formy przeciążenia, np. budowy prywatnych letnich domów czy ciągły przyrost liczby ludności w Polsce, powodujące wzrost potrzeb turystycznych.

Prace naukowe na zachodzie Europy¹¹ ujawniają przeciążenia na bardzo wielu turystycznie ukształtowanych obszarach. Źródła ich są z reguły podobne, natomiast skutki bardzo różne. Ukazuje tam się wiele artykułów pod zmiennymi tytułami: Betonowe silosy turystyczne, Maszyneria wolnego czasu, Koszary urlopowe, Przeludnienie, Wyobcowanie, Słabość władz. Mimo tego rodzaju nieprzychylniej prasy turyści jednak ciągle wyjeżdżają do modnych przeciążonych miejscowości i uzdrowisk. Niektórzy z nich szczególnie cenią sobie te miejscowości dlatego, że nie kontrastują one z ich codziennością, tj. równie przeciążonymi obszarami stałego zamieszkania.

W Karpatach, Tatrach, Sudetach, nad morzem, nad niektórymi jeziorami w Polsce zapotrzebowanie na turystyczne wykorzystanie krajobrazów ciągle wzrasta. Wzrasta również zapotrzebowanie ziemi na użytek turystyki. Tego rodzaju tendencje w Alpach Szwajcarskich i francuskich, w Masywie Centralnym spowodowały przekształcenie zawodowe miejscowej ludności, porzucenie górskiego rolnictwa i hodowli na rzecz intratnego dochodu z turystyki. Sprzedawano grunty dla firm urządzających szlaki, trasy, wyciągi i zjazdy, krzaki samoczynnie porastały łąki i pastwiska. Obecnie ocenia się negatywne te trendy rozwojowe, gdyż przyniosły one ewidentne straty przede wszystkim w:

- wyludnieniu się górskich wsi,
- upadku górskich upraw i hodowli.

Rys. 1. Parametry i instrumenty w systemie gospodarki i świadczeń społecznych

W Polsce podobna sytuacja chociaż z innych przyczyn miała miejsce przede wszystkim w niektórych partiach gór na obrzeżach Kotliny Kłodzkiej. Niskie dochody rolnictwa w górach powodowane obowiązkowymi dostawami i niskimi cenami płodów wzmagały emigracje ludności do miast. Nie rozwiązały tej sytuacji ówczesne władze Dolnego Śląska i nie poparły dwuzawodowości w formie dodatkowej pracy, w usługach turystycznych i indywidualnej obsłudze turystów, co wyrównałoby duże różnice poziomu życia. Tego rodzaju pozytywne działania podjęto w miejscowościach nad Zalewem Szczecińskim, gdzie wspierano dochodami z turystyki rolnictwo i indywidualne rybołówstwo.

Przeciążenia ujawniają się również w postaci nadmiernego ruchu, hałasu na plażach, na szlakach, na brzegach jezior i rzek. Nie usuwa się odpadów i nieczystości co stwarza zagrożenia sanitarno-epidemiologiczne. Występują one na wielu obszarach i posiadają bardzo zróżnicowaną intensywność. Źródłem ich są:

- wielka liczba odwiedzających w stosunku do miejscowej ludności i obowiązujących miar chłonności oraz pojemności¹²,
- zagęszczona zabudowa, naruszanie struktur miejscowości oraz widoków krajobrazowych,
- ciągle wzrastające zapotrzebowanie na nowe turystyczne eksploatowane krajobrazy,
- rozbudowa urządzeń komunikacyjnych i osiedli,
- przeciążenie urządzeń turystycznych i sieci dróg komunikacyjnych,
- przeciążenie obszarów eksploatowanych turystycznie oraz przeznaczonych na rzecz cotygodniowego wypoczynku ludności,
- przeciążenie hałasem, zanieczyszczenie powietrza, obciążenie nadmierne rezerw wody pitnej, niszczenie naturalnych zasobów wodnych, flory i fauny,
- wzrost obciążenia kosztami eksploatacji budżetów miejscowych, tj. wydatkami na remonty, naprawy, poprawę infrastruktury technicznej, na zabezpieczenie porządku publicznego i inne,
- obciążenia miejscowej ludności wzrostem cen towarzyszących ruchowi turystycznemu w budownictwie i remontach, wynajmie mieszkań i lokali, usługach i innych dobrach konsumpcyjnych,

- negatywne nastawienie miejscowej ludności do turystyki, szczególnie tej jej części, która nie korzysta z jej pożytków .

Jeżeli negatywne skutki przeciążeń wiążą się z niekorzystnymi cenami, klienci osiągają taki stopień świadomości cenowej, który pozwoli im rozeznąć te zjawiska, wówczas dojdzie do tzw. przewartościowania, polegającego w tym przypadku na spadku zainteresowania danymi obszarem turystycznym. Należy mieć na uwadze, że w Polsce w okresie regulacji pokryzysowych takie przewartościowania występują w stosunku do drogich i przeciążonych obszarów.

Co mogą uczynić władze miejscowe, regionalne, przedsiębiorstwa i instytucje socjalne w przeciwdziałaniu przeciążeniu turystycznemu?. Przede wszystkim odpowiednie ministerstwa i Główny Komitet ds. Młodzieży i Kultury Fizycznej powinny ustalić przeciążenia turystyczne obszarów Polski i te, które tym przeciążeniem są zagrożone.

Z tego wynikną odpowiednie decyzje kierowane do organów władzy terenowej, dotyczące dalszego gospodarowania obszarami turystycznymi. Ze względu na samorządność terytorialną rad narodowych, ich decyzje przestrzenne naruszające ład wewnętrzny obszaru powinny być w trybie nadzoru uchylone. Na obszarach przeciążonych trzeba wprowadzać takie działania, które powodować będą usuwanie naruszeń.

Rady narodowe dysponują wieloma instrumentami chroniącymi przed przeciążeniami i likwidującymi je. Dotyczą one ładu przestrzennego, planowania regionalnego i miejscowego, planowania krajobrazów, ochrony środowiska, planowania komunikacji, promocyjnych działań gospodarczych w formie ofer, cen¹³, reklamy. Szczególnego znaczenia nabierają miejscowe regulacje w postaci zagospodarowania lokalnego, planów budownictwa miejscowego, które powinny uwzględniać:

- czy przy przekazywaniu odpowiednich obszarów dla wypoczynku i wolnego czasu będą przestrzegane granice obciążenia zasobów naturalnych, krajobrazów oraz pojemność i chłonność tych terenów,

- czy ze względu na bardzo różnorodne potrzeby ludności w wolnym czasie, obszar będzie mógł być zagospodarowany w przyszłości turystycznie, czy zezwolą na to zasady ochrony dóbr naturalnych?

Ze względu na to, że ostateczne rozważania i decyzje zapadają w radach narodowych, zasady gospodarki przestrzenią i jej naturalnymi walorami muszą być im dokładnie znane.

W regionalnych planach zagospodarowania przestrzennego, w programach i planach rozwoju regionów uwzględnia się cele wynikające z konieczności ukształtowania ładu przestrzennego¹⁴. Dlatego też opracowanie tych programów i planów zagospodarowania turystycznego jest konieczne, chociaż bardzo opóźnione w Polsce.

Z kierunkami gospodarki przestrzenią zapoznawane są władze województw, regionów i miejscowości. Ocena obszarów pod względem turystycznym bywa stopniowana, np. I - warunki wspaniałe, II - pierwszorzędne, III - dobre. Tego rodzaju delimitacje obszarów turystycznych wpływają na tzw. odpowiednie skanalizowanie rozwoju turystyki, tworzenie rezerw walorów naturalnych, które mogą być eksploatowane za kilkadziesiąt lat.

Szczególnie obszary nadmorskie, w okresach głównego sezonu są w swych podstawach środowiskowych naruszane przez wzmoczoną eksploatację rezerw osiedlowych, koncentrację noclegów, obciążenie wydm, wałów ochronnych. Na takich obszarach ruch turystyczny powinien się zmniejszać. Środki podniesienia jakości i przedłużenia sezonów oraz wyższych cen w sezonach mają pierwszeństwo zastosowania przed wszelkimi innymi.

Jednym z elementów doskonalenia i likwidacji naruszeń są środki zmierzające do wyciszenia transportu i kierowania go poza obszary siedlisk turystycznych. Regiony i miejscowości turystyczne powinny mieć na uwadze ochronę powietrza przed spalinami.

We wspomnianych już programach i planach regionalnych, zagadnienia porządkowania przestrzeni podlegają konkretyzacji i obejmują:

- konkretne wydzielenie obszarów szczególnej prawnej ochrony,
- konkretne ustalenia ochrony na całym obszarze objętym planowaniem,

- plany gospodarki leśnej, wodnej, paliwowej, komunikacyjnej,
- plany urbanizacji obszaru,
- plany udostępniania obszaru pod zabudowę turystyczno-wypoczynkową,
- ściśle ustalenie funkcji miejscowości i poszczególnych części obszaru.

Część obszarów regionu powinna być planem wyłączona z zagospodarowania, a baza obsługi tak ulokowana, aby popyt nie skupiał się we wszystkich miejscowościach.

Zamierzenia dotyczące budowy turystycznych i indywidualnych siedlisk, apartamentów, domków rekreacyjnych muszą być każdorazowo indywidualnie rozpatrywane i oceniane pod kątem gospodarczego wykorzystania przestrzeni, jakości zabudowy i ochrony środowiska, nasilenia ruchu turystycznego itp.

Rozważania przestrzenne nie mogą pomijać gospodarki leśnej, wykorzystania lasów w turystyce i ich ochrony przed zagrożeniami. Może to być ochrona poszycia leśnego, przeciwdziałanie zaśmiecaniu, a także ograniczenie dostępu do enklaw leśnych i ostateczna ich regulacja.

Wsparciem dla gospodarki przestrzennej na obszarach turystycznych jest planowane obciążenie ich od zbędnych zakładów przemysłowych.

Plany zagospodarowania miejscowości, gmin i miast są konkretnym rozwinięciem kierunków ujętych w planach krajowych i regionalnych na danym obszarze. W nich kształtują się:

- szczegółowe kierunki udostępniania i rozbudowy oraz zabudowy poszczególnych części terytorium dla celów wypoczynkowo-turystycznych,
- ściśle określenie funkcji poszczególnych części obszaru, gromad i miejscowości w obsłudze ruchu turystycznego,
- ściśle lokalizowanie urządzeń zgodnie z zasadami ochrony środowiska naturalnego,
- lokalizowanie urządzeń technicznych ochrony środowiska naturalnego i miejscowości, a w nich obiektów i urządzeń turystycznych,
- ściśle ustalenie miejsc rozrywek, zabaw, rekreacji, sportu, spacerów, plaż itp.

- wyznaczenie lokalnych parków, chronionego krajobrazu, punktów widokowych, zielenców, kwietników,
- urządzenie campingów, parkingów, pól namiotowych, punktów zaopatrzenia w wodę, wysypisk, myjni,
- wyznaczenie obszarów lokalizacji usług bytowych, handlu, obiektów religijnych, kulturalnych,
- wyznaczenie zabudowy mieszkaniowej i innych.

W planach gospodarki przestrzennej można ujmować rozwiązania wspólne i wzajemnie uzupełniające dla osiedli i miejscowości, gromad i wsi. Mogą to być wspólne urządzenia komunalne, sportowe, rekreacyjne i zagospodarowania gruntów. Tego rodzaju działania może ochronić region przed nadmiernym zagrożeniem, zbędnymi kosztami, nadmierną zabudową miejscowości oraz niszczeniem krajobrazów. Każda część obszaru miejscowości turystycznych powinna być ochraniać i zawsze korzystnie oraz sensownie oddawana pod zagospodarowanie. Muszą być ściśle ustalone granice zabudowy, wyznaczone punkty krytyczne, których nie wolno przekroczyć. W zabudowie wczasowej, pensjonatowej, mieszkaniowej wymagane jest określenie wysokości budynków w celu zachowania jednolitego charakteru krajobrazu.

Centralne miejscowości wypoczynkowe nie powinny przekraczać liczby 1000 łóżek a miejscowości turystyczne 500 łóżek. Także nowe lokalizacje campingów, pól namiotowych, domków wypoczynkowych powinny być bardzo rozważnie umiejscowione. Konieczne jest przestrzeganie oszczędności obszarów oddawanych pod zabudowę. Działki przy domach nie powinny przekraczać 390 m². Urządzając plaże należy przewidywać na jedną osobę 10m² przestrzeni. Programy i plany zabudowy miejscowości górskich i podgórskich powinny uwzględniać przede wszystkim:

- rodzaj i obszar osiedla,
- obraz miejscowości i jej otoczenia krajobrazowego,
- miary zabudowy i wolnych przestrzeni,
- klasyfikacje zabudowy i klasyfikacje wolnych przestrzeni,
- wysokości budynków,
- obszary zieleni,
- powiązanie nowych budów z charakterem dotychczasowych osiedli, ochronę wolnych przestrzeni,

- utrzymanie czystości rzek, potoków, jezior i stawów,
- zachowanie udostępnianych turystom obszarów rekreacyjnych,
- zachowanie tradycyjnych cech miejscowości,
- ochronę przed zabudową krajobrazów, punktów widokowych, lasów, poblizy rzek i jezior, brzegów, wierzchołków i kopulastych wzgórz, gruntów bagnistych, ciągów zieleni, ciągów komunikacyjnych itp.

Instrumentarium służące utrzymaniu ładu przestrzennego i planowania przestrzeni turystycznej ma postać planów zagospodarowania kraju, regionów i miejscowości, ochrony środowiska i krajobrazów, lasów, wód, regulacji prawnej transportu i innych dziedzin infrastruktury mieszkaniowej, przemysłowej, usługowej, rolnej, socjalnej i zdrowotnej. Są nimi ustawy i uchwały, rozporządzenia i zarządzenia, które muszą być stosowane i przestrzegane. Są to środki prawne, które chronią regiony przed nadmierną lub nieprawidłową eksploatacją i pozwalają uniknąć zniszczenia obszarów. Istnieje pilna potrzeba ich wprowadzania w życie w postaci opracowania lokalnych planów zagospodarowania przestrzennego oraz planów zagospodarowania turystycznego, Jest to polityczne zadanie władz państwa, rad narodowych oraz urzędów wojewódzkich, gminnych i miejskich.

PRZYPISY

¹Parametry to instrumenty szczególnego typu o charakterze ekonomicznym i pozaekonomicznym, pozostające w decyzji władz państwa, regionów, miejscowości, banków, monopoli, międzynarodowych związków gospodarczych, służące sterowaniu gospodarką narodową i oddziaływaniu na jej kierunki rozwoju. Są to między innymi kredyty, podatki, umowy, kontyngenty, licencje, stopa dyskontowa, zakazy, nakazy oraz inne stałe preferencje rozwojowe dla promowanych działów gospodarki narodowej i kierunków międzynarodowego obrotu.

- ²Instrumentami zwiemy w ekonomii środki stosowane przez decydentów, markietarów/przedsiębiorstwa-instytucje-banki/, oddziaływujące na rynek i sferę socjalną, które wyłącznie lub w przeważającym stopniu przyczyniają się do osiągnięcia założonych przez nich celów.
- ³W turystyce w zbycie na rynku i w świadczeniach socjalnych obniża się a nie wzrasta wykorzystanie mocy usługowych, wzrastają a nie obniżają się koszty i ceny, mamy coraz więcej nie sprzedanych usług, noclegów, równocześnie droższych i gorszych. Najdroższy jest niesprzedany nocleg.
- ⁴W turystyce w sferach wytwarzania, a szczególnie świadczenia usług nie jest na polskim rynku beznadziejnie, ale jest szaro, tandetnie, byle jak, to znaczy źle.
- ⁵W literaturze RFN podkreśla się narastanie sprzeczności klasowych w turystyce. F.Remeiss-Stracke, *Touristik Politik im Spiegel zukunftiger Freizeittrende, Informationen zum Raumentwicklung* H.1, 1983
- ⁶A, Kornak, W. Odyniec, R. Szeremeta, *Rynek i świadczenia socjalne w turystyce końca XX wieku*, maszynopis, Akademia Wychowania Fizycznego, Kraków, CPBP 08 06 62, 1986
- ⁷J. Krippendorf, *Die Landschaftfresser*, Universität Bern, 1984
- ⁸Analiza, efektywności ekonomicznej wybranych ośrodków wczasowych w województwie bielskim, maszynopis, Urząd Wojewódzki, Bielsko 1984
- ⁹Rachunek efektywności można stosować do majątku trwałego, kapitałów własnych i obcych, funduszy socjalnych, pracy, czasu wolnego, produkcji i usług, adaptacji u udostępniania dóbr wolnych i naturalnych, jakości, funduszu płac, rentowności brutto i netto, sprzedaży, środków obrotowych, wypoczynku, inwestycji, kredytów, ochrony środowiska,
- ¹⁰Masowy ruch turystyczny jest kategorią ilościową, jako ruch masy ludności, która ciągle jeszcze wzrasta i ujawnia się jako masa albo jako przeciążenie masowe w tym samym czasie i w tej samej miejscowości.

- ¹¹J.Krippendorf, Landschaftfresser..., oraz autorzy G.Albers, R.Baretje, E.Grosjean, R.Keller, L.Nettehren, G.Grzimek i inni
- ¹²A.Kornak, Ekonomika turystyki, Warszawa PWN 1979 s.26-29
- ¹³Przeciążone obszary powinny podwyższać ceny o rentę strat środowiska lokalnego.

REGELUNGSINSTRUMENTE DER BELASTUNG VON ERHOLUNGSGEBIETEN
DURCH DEN FREMDENSVERKEHR

Zusammenfassung

Der Fremdenverkehr und die Wirtschaft des XX. Jahrhunderts bewirken große Störungen in der natürlichen und kulturellen Umwelt. Im Fremdenverkehr ist die Sorge für Erholungswerte weder gestaltet noch werden die erfolgreichen Wirkungsformen verwendet. Die natürliche Umwelt wird ruiniert, die Grundprinzipien des Architektur - und Städteplanungsschuhes werden nicht beachtet. Die Raumordnung wird vertetzt. Die in Plänen der Raumbewirtschaftung festgelegten Richtlinien werden nicht beachtet. Die Einführung des Parameter i Instrumentalschutzes wird für die Erhaltung der Freien und natürlichen Güter in kommenden Jahrhunderten günstig sein.